

optreden. Zo wilde men aantonen 'dat ook met medewerking van het volk zelf een veredelende invloed op de volksvermaken kan worden uitgeoefend'. Eén van die optredens werd verzorgd door de zangvereniging Virginia, die was samengesteld uit werknemers van tabaksfabrikant en Volksvermaken-bestuurslid Louis Dobbemann. Het publiek was en bleef tijdens het optreden muisstil, zelfs tijdens de uitvoering van de 29ste symfonie van Mozart.⁵⁴⁾

Toch diende zich een probleem aan, namelijk de samenstelling van het bezoek tijdens de kunstavonden. De 'vaste klantjes' uit 'de degelijke, de gezonde kern van het volk', zoals het *Rotterdamsch Nieuwsblad* de bezoekers omschreef,⁵⁵⁾ werden in toenemende mate verdrongen door 'mensen die er niet hooren, heeren met mooie demi-saisons en sigaretten en juffrouwen met sjeke zomermantels en odeur-fleschjes'. Daaraan viel overigens niet veel te veranderen, werd direct gesteld.⁵⁶⁾ Verantwoordelijk voor deze ontwikkeling was het paternalistische introductiesysteem.⁵⁷⁾

Voor de leden van Volksvermaken was dit geen ongunstige ontwikkeling. Zij konden hun toegangskaarten verdelen onder familie, vrienden en kennissen. Dat botste met de officiële doelstelling, die bleef 'een prettige avond [te] verschaffen aan hen die dat zelf niet kunnen veroorloven'. Het bestuur deed af en toe zijn beklag over het kleine aandeel arbeiders in de zaal en organiseerde kort na de eeuwwisseling een 'vrijwel mislukt' volksconcert waarvoor slechts een dubbeltje entree werd geheven. Toch legde het zich er vrij gemakkelijk bij neer dat de vereniging was verworpen tot een soort ledensociëteit.⁵⁸⁾ Volksconcerten voor de werkende klasse behoorden definitief tot het verleden: 'We zijn bang dat we met die concerten het "volk" toch niet zullen bereiken. Een volle zaal waarborgt niet ons doel bereikt te hebben.'⁵⁹⁾

Het Rotterdamse Volksvermaken stond in deze ontwikkeling tot ledensociëteit niet op zichzelf. Met betrekking tot zusterverenigingen in Winterswijk, Goes en Middelburg is hetzelfde geconstateerd.⁶⁰⁾ Het hevige conflict dat Helsloot hierover in Goes constateert tussen bestuur en leden - en dat de vereniging aldaar fataal werd - manifesteerde zich in Rotterdam echter minder sterk. Daarvoor zijn twee redenen aan te wijzen. Ten eerste leverde de invoering van de 'persoonlijke introductie' op korte termijn een verdubbeling en op wat langere termijn zelfs een verdrievoudiging van het ledental op.⁶¹⁾ De penningmeester had dus niets te klagen. Ten tweede was het verschil in sociale achtergrond van de leden en bestuurders - in Goes een cruciale factor in het conflict⁶²⁾ - in